

KÖNYVISMERTETÉSEK

Koltay András: Az új média és a szólásszabadság

A nyilvánosság alkotmányos alapjainak újragondolása

(Budapest, Wolters Kluwer, 2019. 325 oldal,

ISBN: 978 963 295 879 8)

Különös, hogy kialakulását tekintve éppen az egyik legrégebben megfogalmazott alapjog – a szólásszabadsághoz való jog – az, amely még a 21. század jelentősen felgyorsult és technicizált világában is képes újabbnál újabb kérdések felvetésére készíteni a területen jártas jogászokat és a téma iránt érdeklődő polgárokat egyaránt. A modern technológia és az évszázados múltra visszatekintő alapjog találkozásának összefüggéseiről, az abból eredő konfliktusokról szól Koltay András legfrissebb monográfiája. A kötet nemcsak jogtudósok és szabályozással foglalkozó szakemberek számára lehet érdekes, hanem mindazok számára is, akik szeretnének 'betekinteni a kulisszák mögé', és megismerni a mindennapjainkban jelen lévő platformok működésével és egyéni jogaik online közegben való gyakorlásával kapcsolatos aktuális kérdéseket, illetve azok jogi hátterét.

Az első fejezet lényegében a későbbi részek elméleti megalapozása, amely egyben kijelöli azokat a kereteket, amelyekben belül az új média jelenségeinek és szolgáltatásainak szólásszabadságra gyakorolt hatása értékelhető. E keretek lefektetése nem jelenti a vizsgálódás tárgyának túlzott leszűkítését, hiszen egy ilyen kiterjedt téma esetén a határok megvonása kimondottan a megfelelő irányok kijelölésének és a főbb fókuszpontok meghatározásának célját szolgálja. A fejezet ennek megfelelően szól a szólásszabadság klasszikus elvi alátámasztásairól, a beszéd jogi és köznyelvi kategóriáiról, a szólásszabadság terjedelmének hatóköréről, illetve a korlátozás lehetséges okairól. A szólásszabadság korlátozásának alapjául szolgáló indokok az egyes országokban nagyjából megegyeznek, így – egyebek mellett – a hírnév- és becsületvédelem, a magánszféra védelme, az erőszakra vagy bűncselekmény elkövetésére való felhívás, a gyűlöletbeszéd, a kiskorúak védelme a szólásszabadság korlátozásának legitim indokai lehetnek. Ugyanakkor az egyes jogrendszerek (például az amerikai-angolszász és a kontinentális) igen eltérő mércét alkalmaznak, és eltérő terjedelemben és feltételek megvalósulása esetén adnak lehetőséget a beszéd korlátozására.

A második fejezet a szólásszabadság internetspecifikus, illetve kapuőrökre vonatkozó aspektusait vizsgálja részletesen. Az internet a szólásszabadság alapvetéseit nem csupán új megvilágításba helyezi, de a korábban megfogalmazott alapelvek újra- vagy továbbgondolását is szükségessé teszi. A kötetben azonosított problémák jó része – ahogyan ezt maga a szerző is jelzi – nem a mostani század terméke; lehet, hogy más formában, de már az információtechnológia megjelenésének hajnalán jelen voltak, így a *science-fiction* irodalomban már az '50-es évek-

ben a telefonnal kapcsolatban is megfogalmazódott az a gondolat, hogy „személytelen készülék, mely ha kedve tartja, átengedi vezetékein az ember személyiségét, ha nem akarja, elnyeli, és a másik végén egy acél-, réz- vagy műanyag hang hidege csúszik ki; se hitele, se igazsága.”¹ Mindez persze nem jelenti azt, hogy ne lenne új a nap alatt, a fejezetben a szerző összegyűjti azokat a kurrens problémákat is, amelyek korábban nem, vagy jóval kisebb hangsúllyal jelentkeztek, így felhívja a figyelmet a professzionális média és újságírás jelentőségének csökkenésére, a társadalmi polarizáció és fragmentáció felerősödésére, illetve arra, hogy az internetes jogsértések esetében a klasszikus kapcsolóelvek nem feltétlen elégségesek a joghatóság megállapításához.

Az előző fejezetekben tárgyalt, az online nyilvánosság kérdéseire elméleti síkon közelítő fejezetekkel szemben a harmadik fejezettől a szerző az egyes kapuőrök tevékenységével kapcsolatos konkrét jogi és társadalmi kérdésekkel foglalkozik. E fejezetek világossá teszik, hogy az internet szereplőinek tevékenysége ma már annyira sokrétű, hogy az uniformizált jogi megoldások hatékonysága aligha tekinthető kielégítőnek. Mivel az internetszolgáltatók inkább átjátszó-állomásként funkcionálnak, esetükben nagyobb hangsúly helyeződik azokra a lehetőségekre, amelyek az adatforgalmazás aktusába történő beavatkozáson keresztül gyakorolnak befolyást az információáramlásra. E szolgáltatók tehát jellegükönél fogva azok, amelyek a leghatékonyabban tudják végrehajtani a tartalmak szűrését és blokkolását, hiszen gyakorlatilag ők felügyelik az információ ki- és belépési pontjait. Azonban az áthaladó információ adattartamáról, szabályszerű működés mellett, már nincsenek ismereteik, így a szűrésre való képességük egyik korlátját képezi, hogy kívülről érkező jelzés (például egy állam által alkotott feketelista) nélkül nem tudják, hogy mi az az információ, amelyet szűrni kellene. A hálózaton továbbított adatra gyakorolt kontroll terjedelmének kérdése jelenik meg a hálózatsemlegesség problematikájában is.

A kötet egyértelművé teszi, hogy a keresőmotorok online nyilvánosságra gyakorolt hatásának vizsgálata az internetszolgáltatókhoz képest érzékelhetően más szemléletmódot kíván. A negyedik fejezet bemutatja, hogy a keresőmotor-szolgáltató – amiatt, hogy tevékenysége távolodott az egyszerű kiszolgáló jellegű tevékenységtől, és ehelyett, illetve emellett maga is tartalommal kapcsolatos döntéseket hoz, válogat, rangsorol – a postásból a beszélővé lépett elő. A szerző e részben szól a keresőmotor által összeállított találati lista véleményjellegéről, továbbá arról a felelősségről, amely a lista véleményminőségéből eredően terhelheti a szolgáltatót például a rágalmozó keresési eredményekért. A kötetnek ez a része a jogsértésekre adható reakció mellett a keresőmotorok tevékenységének olyan típusaira is ráirányítja a figyelmet, amelyek esetében dominánsan vannak jelen morális/etikai vonatkozások, és kevésbé vagy egyáltalán nem a tevékenység jogellenes volta, amely kimondottan megjeleníti a jog által adható adekvát orvoslási lehetőségek kidolgozását. Így a jog által adott megoldások mellett dominánsan jelennek meg a morális/etikai vonatkozások is, úgymint a feledtetéshez való jog, illetve a találati lista külső és belső manipulációjának egyes kérdései.

Az ötödik fejezetet a szerző a közösségimédia-platformoknak (*social media*) szenteli. A kötet a *social media* platform fogalmát kiterjesztően használja, és ezen ernyőfogalom alá helyezi a videómegosztókat és az olyan „hagyományos” közösségi *site*-okat, mint a Facebook vagy a Twitter, hiszen a tárgyalt téma oldaláról közelítve e platformok tevékenysége olyan mértékű

¹ Ray BRADBURY: A gyilkos. In: *Kaleidoszkóp*. Budapest, Kozmosz Könyvek, 1974.

hasonlóságot mutat, amely indokoltá teszi az együtt-tárgyalásukat. A fejezet kiinduló tézise, hogy a *social media* platformok a demokratikus nyilvánosság kiemelt fórumai, ekként meghatározó befolyást gyakorolnak a nyilvánosság szerkezetére. A szerző bemutatja és értékeli azokat az új kihívásokat, amelyeket a nyilvánosság szerkezetének platformok által indukált átrendeződése okozott, e körben szól a szűrőbuborék-jelenség egyéni percepciót torzító hatásairól és az úgynevezett „olcsó beszéd” hírértékének növekedésével együtt járó káros társadalmi következményekről. Az információ garmadájában könnyen elorsvad a minőségi kínálat, bár ez a kritika szintén nem az internet vonatkozásában fogalmazódott meg elsőként, hiszen már 1980-ban is leírták, hogy a „nyomtatott szó inflációját kétségkívül a szerzők számának exponenciális növekedése okozza”.² Elméletben a töméntelen kínálatból való választást könnyítenék meg az algoritmusok. A fejezet ezen a ponton utal arra, hogy az algoritmusok gyakran a manipuláció eszközei, alkalmazásukkal pedig a platformszolgáltatók a hagyományos média szereplőihöz válnak hasonlatossá.

Az online közlések egyes fajtáiért, a kommentekért viselt felelősség kérdéseit vizsgálja a hatodik fejezet. A szerző bemutatja a strasbourgi bíróság kommentekkel kapcsolatos esetjogát (az *MTE-, Delfi-, Pihl-, Tamiz v. United Kingdom* ügyeket), összefoglalva azokat a kritikai észrevételeket is, amelyek azok megállapításaival kapcsolatban meghozataluk óta megfogalmazódtak, így a tartalomszolgáltatók közvetítő szolgáltatónak erodálása, a nonprofit és gazdasági tevékenységként üzemeltetett hírportálok közötti különbségtétel, a moderálás létének, illetve hiányának indokolatlan hangsúllyal történő figyelembevétele, illetve a következtetlenség a jogsertő komment tartalmának értelmezésében.

A kötet számos problémát azonosít, és noha a problémák felismerése az első lépés a megoldáshoz vezető úton, egyelőre meglehetősen sötét kép rajzolódik ki az internet világáról. A felvázolt nehézségek száma és nagysága ismeretében egyáltalán nem tűnik túlzónak a kötet bevezetőjében tett megjegyzés, miszerint az internet esetében napjainkban általánosnak tekinthető a csalódottság érzése. Ez a kiábrándultságérzet egyeseket arra sarkall, hogy olyan megoldásokat emeljenek piedesztálra, mint a *dark web* általános alkalmazása, azzal érvelve, hogy az általa megvalósított teljes anonimitás korlátlan szabadságot biztosítva ígér gyógyírt a kapuőrök sok esetben kifogásolható magatartására.³ A hetedik fejezetben a szerző jelzi, hogy a szabályozás igénye már megfogalmazódott, megfelelő jogi szabályozás hiányában azonban jelenleg a kapuőrök magán szabályozása jelenik meg nagyobb hangsúllyal. A szerző felhívja a figyelmet a jogalkotás és az igazságszolgáltatás privatizálásának veszélyére, amelyek között különösen aggasztó, hogy a platformnak nem kötelessége a hatalommegosztás elvének érvényre juttatása, így a szólásszabadság korlátozása kimondottan ki van téve a platformszolgáltató önkényének. Néma optimizmusra ad viszont okot, hogy a fejezet négy lehetséges szabályozási modellt is felvázol Európa számára. A modellek az állami szabályozás mértéke szerint felírhatók egy skálán, amely-

² Stanislaw LEM: *Az Úr hangja*. Budapest, Kozmosz Könyvek, 1980.

³ Andrew MURRAY: The dark web is not just for paedophiles, drug dealers and terrorists. *Independent*, 2014. december 12., <https://www.independent.co.uk/voices/comment/the-dark-web-is-not-just-for-paedophiles-drug-dealers-and-terrorists-9920667.html>

nek az egyik végpontján a szolgáltató „felelőtlenségében” megnyilvánuló gyenge állami szabályozás modellje (amerikai modell), a másik végpontján pedig az erőteljes, magáncenzúra ellenében érvényesülő állami szabályozás modellje áll.

A kötet – amelynek eredeti angol nyelvű változata 2019-ben jelent meg a Hart Publishing gondozásában – magyar kiadása összefoglalja az egyes témákkal kapcsolatos új fejleményeket, illetve azok hazai vonatkozásait. Attól, hogy az internet globális hálózat, és annak legnagyobb szereplői a tengerentúlon honos vállalatok, a tárgyalt témák nem egy távoli földrész távoli lakosainak problémái, a kapuőrök tevékenysége, önszabályozása a magyar felhasználók internet-használatára is közvetlen hatást gyakorol. Magyarország sem tud függetlenedni a globális szabályozási trendektől, sőt mivel csekély ráhatása van a területén elérhető nagy platformok szabályozására, a magyar felhasználók kifejezetten védtelennek tekinthetők. A kötet a videómegosztók kapcsán szól az AVMS irányelv hazai implementációjáról, az Ekertv. szabályairól, illetve a hálózatsemlegesség kérdéséről és az NMHH ezzel kapcsolatos döntéseiről, illetve felvázolja az online kommentekkel kapcsolatos magánjogi joggyakorlatot.

Ha úgy tekintjük, hogy az internetes jelenségek részei egy osztársadalmi kórképnek, akkor mondhatjuk, hogy ez a kötet remek diagnózis, amely a szólásszabadság és az online nyilvánosság vetületének mentén pontosan és szisztematikusan tárja fel mindazokat a kérdéseket, amelyek kezelésére tagadhatatlanul szükség van. A könyv egy ponton utal a robotika asimovi három törvényére. Asimov ezeket később kiegészítette egy kevésbé ismert negyedik, számozását tekintve „nulladik” törvénnyel, amely szerint „a robotnak nem szabad kárt okoznia az emberiségben, vagy tétlenül tűrnie, hogy az emberiség bármilyen kárt szenvedjen”,⁴ amely utópiának szép ugyan, de a jelek egyelőre nem abba az irányba mutatnak, hogy a jövőben a gépeink fognak megvédeni bennünket önnön ballépéseinktől.

SORBÁN KINGA

⁴ Isaac ASIMOV: *Robotok és Birodalom*. Budapest, Móra, 1993.